

HALK EDEBİYATI

FETHİYE MEHMET ERDOĞAN ANADOLU LİSESİ

MÜCAHİD SERÇEK
TÜRK EDEBİYATI ÖĞRT.

Fethiye Mehmet Erdoğan Anadolu Lisesi Mücahid Serçek

● HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ:

- Hem şiir hem düzyazı alanında ürünler verilmiştir; ancak şiir ağırlıktadır.
- İslamiyet'in kabulünden önceki dönemden büyük izler taşır.
- Halk hikâyelerinde eski destanların; şiirlerde ise koşuk ve saguların etkileri açıkça görülür.
- Kullanılan dil halkın kullandığı, konuştuğu dildir.
- Halk deyimlerine ve güzel halk söyleyişlerine yer verilir.
- Şair, şiirlerini saz eşliğinde, belli bir ezgi ile söyler.
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Hece ölçüsü kullanılmıştır (genellikle 7'li, 8'li ve 11'li).
- Yarım kafiye kullanılır. Rediften yararlanılmıştır.

- Az da olsa benzetmelerden faydalanılmıştır. (Boy serviye, yüz aya, kaç kaleme, diş inciye, yanak güle vb.benzetilir.)
- İşlenen konular; “Aşk, tabiat, ayrılık, hasret, ölüm, yiğitlik, toplum, din, zamandan şikâyet” sık sık işlenen konulardır.
- şiirlerin başlığı yoktur. Nazım şekilleri ile adlandırılır.
- Divan şiirinden etkilenmeler sonucu bazı Halk şairleri aruz ölçüsü de kullanmışlardır.
- Halk edebiyatında anlatım içten, canlı ve yalındır.
- Masal ve destanlardaki bazı olağanüstülükler dışında, genelde somut ve gerçekçi konular işlenmiştir.

• HALK ŐAIRLERİNİN GRUPLANDIRILMASI

- Halk Şairleri, halk Şiirinin yerleŐmiŐ kurallarına bağlı kalmakla birlikte, tŐrlŐ kŐltŐrel nedenlerle dil, anlatım, ŐlçŐ kullanımı bakımından farklı yŐneliŐler iine girebilmektedirler.
- Ayrıca yaŐadıkları evre de onların sanat anlayiŐlarını farklılaŐtıran bir etmen olarak karŐımızı çıkmaktadır.
- Halk Őairlerini, işte bu gibi noktaları dikkate alarak ŐŐyle ayırıyoruz:

GÖÇEBE (GEZGİN) ŞAİRLER

- Bir yere bağlı kalmadan gezerler.
- Genellikle eğitim görmedikleri için, Divan Edebiyatı'ndan etkilenmezler.
- Dilleri sadedir.
- Hece ölçüsüne bağlıdırlar.
- Geleneksel şiir anlayışını sürdürürler.

YENİÇERİ ŞAİRLER

- Osmanlılar zamanında askerlik, hayat boyu süren bir meslekti. Orduda görev alanlar arasında şairler yetişmiştir.
- Bunlar, katıldıkları savaşlarla ilgili yiğitlik şiirleriyle dikkati çekerler.
- Dil, anlatım, ölçü bakımından, göçebe şairler gibi geleneksel şiir anlayışına bağlıdırlar.

KÖYLÜ ŞAİRLER

- Hayatları köylerde, kasabalarda geçer.
- Büyük kentlerle ilgileri olmadığı için, kent kültüründen, Divan Edebiyatı'ndan etkilenmeden, halk şiiri geleneklerine bağlı kalmışlardır.

KENTLİ ŞAİRLER

- Genellikle Divan Edebiyatı'nın etkisinde kalırlar.
- Hem Halk, hem de Divan Edebiyatı tarzında şiirler söylerler.
- Dillerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin oranı yüksektir.
- Hece ölçüsüyle birlikte aruza da yer verirler.

TASAVVUF (TEKKE) ŞAİRLERİ

- Tekkelerde yetiştikleri, din ve tasavvuf konusunda eğitim gördükleri için, dilleri, göçebe, yeniçeri ve köylü şairlere göre bazen daha ağırdır.
- Zaman zaman Divan Edebiyatı'nın dil, anlatım, biçim, ölçü özelliklerini taşıyan şiirler söylerler.
- Örneğin Yunus Emre bile, aruz ölçüsü ve mesnevi düzeniyle Risaletü'n-Nushiyye adlı bir eser vermiştir.

ANONİM HALK EDEBİYATI

ÂŞIK EDEBİYATI

TEKKE-TASAVVUF EDEBİYATI

1- ANONİM HALK EDEBİYATI

- Kim tarafından söylendiği bilinmeyen halkın ortak malı sayılan ürünlerin oluşturduğu edebiyattır.
- Sözlü geleneğe dayanır.
- Dili yalın, akıcı bir halk Türkçesidir.
- Şiirde hece ölçüsü kullanılır. En çok 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.
- Somut ve gerçeklerle iç içe bir edebiyattır.

- Anonim halk edebiyatı ürünleri; “Mani, ninni, türkü, destan, tekerleme, bilmece, masal, atasözleri, halk hikâyeleri, karagöz ve orta oyunu” vb.
- Bu ürünlerde “ölüm, aşk, hasret, yiğitlik, sıla özlemi, toplumsal aksaklıklar” gibi tüm insanlığı ilgilendiren konular işlenir.
- Mecazlara ve diğer söz sanatlarına fazla yer verilmez.

ANONİM HALK EDEBİYATI ŞİİR TÜRLERİ

- **MANİ**
- Tek dörtlükten oluşun, çok çeşitli konuları işleyebilen ve genelde “aaxa” biçiminde uyaklanan nazım biçimidir.
- Aşk, sevgi, yiğitlik, evlat sevgisi, toplum olayları ve ölüm gibi temaları işleyen bir türdür.
- Hecenin 7’li kalıbı ile söylenir.
- Bir dörtlükten oluşur.
- İlk iki dize hazırlıktır; yani doldurmazdır.
- Asıl maksat son iki dizelerde söylenir.
- Kafiye örgüsü aaxa şeklindedir.
- Dört dizeden fazla olan maniler de vardır.
- İki kişinin karşılıklı söyledikleri manilere “deyiş” denir.

- Bir çok mani çeşidi vardır. En çok kullanılanlar düz ya da tam mani, kesik mani, cinaslı mani, yedekli mani, artık mani'dir.
- **DÜZ MANİ:**
- Yedişer heceli dört dizeden oluşur. Kafiyeleeri çokluk cinassızdır.

Uzaktır seçilmiyor

Gönüldür geçilmiyor

Gönül bir top ibrişim

Dolaşmış açılmıyor

Yemenimin uçları

Çıkamam yokuşları

Selam edin yârime

Yedi dağın kuşları

- **KESİK MANİ:** Birinci dizesi 7 heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük grubu olan maniler. Bu kesik dize sadece kafiyeyi hazırlar. Eğer meydan ve kahvehanelerde söylenen ve ilk dizeleri "aman aman" ünlemi ile doldurulan manilerse bunlara **İstanbul manileri** denir.
- **Örnek Kesik Maniler:**

Karaca

Aldım aşkım tüfeğin

Vurdum bir kaç karaca

Dünyada bir yâr sevdim

Kaşı gözü karaca

Bağ bana

Bahçe sana bağ bana

Değme zincir kâr etmez

Zülfin teli bağ bana

- **CİNASLI MANİ:** Kesik manilerde eğer kafiye cinaslı ise bunlara cinaslı mani denir.

YEDEKLİ (ARTIK) MANİ:

- Düz maninin sonuna aynı kafiye de iki dize daha eklenerek söylenen maniler. Cinaslı kafiye kullanılmaz, birinci dizeleri anlamlıdır. Yedekli maniyeye artık mani de denir.
- Örnek Yedekli Maniler:

Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi
Her gelen birgül ister
Sahipsiz bağlar gibi

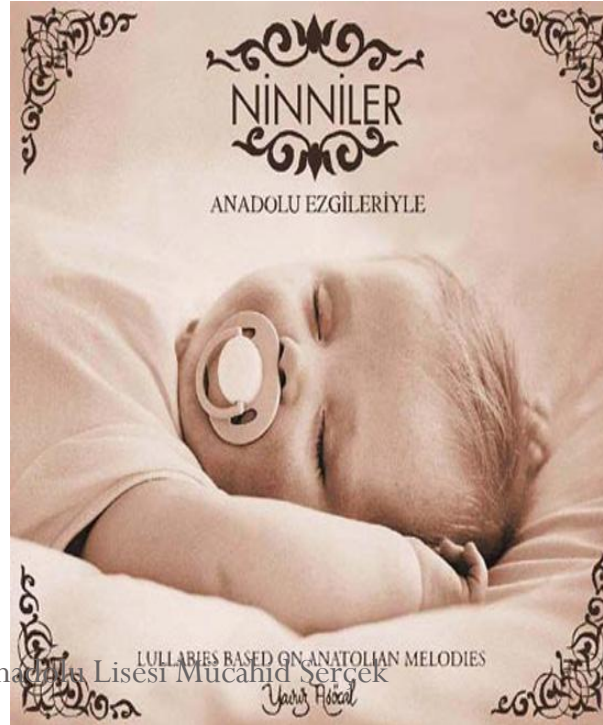
Ne viran çeşme imiş
Su içecek tası yok
Yıkıldı viran gönlüm
Yapacak ustası yok
Şu vefasız dünyanın
Ucu var ortası yok

- **DEYİŐ:** İki kiŐinin karŐılıklı söylediği manilerdir. Soru yanıt Őeklinde dűzenlenir. Bir baŐka kiŐinin aĐzındanmıŐ gibi aktarıldığı Őekilleri de vardır. Őrnek DeyiŐler:

Adilem sen naçarsın İnci mercan saçarsın Dünya deniz olanda Gönlüm nere kaçarsın	Adilem sen naçarsın La'l ü gevher saçarsın Ben bir Şahin olunca Yavrum nere kaçarsın
AĞam derim naçarım İnci mercan saçarım Dünya deniz olunca Ben kuŐ olup kaçarım	AĞam derim naçarım La'l ü gevher saçarım Sen bir Şahin olunca Ben yerlere kaçarım

NİNİNİ

- Annelerin çocuklarını uyutmak için belli bir ezgi ile söylediği sözlü edebiyat ürünüdür.
- Anne çocuğuna ilişkin isteklerini, iyi dileklerini, kendi sevincini, üzüntülerini anlatır.

TÜRKÜ

- Türk halk edebiyatı nazım şekli ve türüdür. Ezgisi yönüyle diğer halk şiiri türlerinden ayrılır. Türküler genellikle anonimdir. İsimleri bilinen saz şairlerinin söyledikleri de giderek halka mal olmuş ve bunlar da anonimleşme eğilimine girmiştir. Türkü söylemeye “türkü yakmak” da denir. Türkü adı Türk sözcüğüne Arapça “ı” eki eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. “Türk’e özgü” anlamına gelir.

Türkü sözcüğü ilk kez XV. Yüzyılda Doğu Türklerince kullanılmıştır. Hikmet Dizdaroğlu, Anadolu’da türkünün ilk örneğini Öksüz Dede’nin verdiğini belirtir. Türküleri kesin ayrıma sokmak güçtür. Bir yörede yakılan türkü diğer bir yöreye şekli ve söyleniş biçimi değişerek geçebilir.

- **Türkülerin Özellikleri:**

- 1. Türkülerde konu zenginliği vardır. Aşk, ayrılık, ölüm, tabiat, kahramanlık, güzellik başlıca konularıdır.
- 2. Hece ölçüsü ile söylenir.(7'li 8'li ve 9'lu 11'li).
- 3. Türküler genelde dörder mısralı bentlerden oluşur.
- 4. Bazıları koşma şeklindedir.
- 5. İki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür. Buna **bent** denir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrarlanan **nakarât** bölümleridir. Bunlara da **kavuştak** denir.
- 6. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelidir

- 7. Türkülerin kafiye örgüsü genelde Şöyledir: “aaab cccb dddb”, “aaabb cccb dddb” veya “aabcc dddbcc eebcc” şeklindedir.
- 8. Türküler ait oldukları bölgelere göre adlar alırlar.
- 9. Genelde anonimdirler ama söyleyeni belli olan türküler de vardır.

- Türküler ezgilerine, konularına ve yapılarına göre ayrılır.
- **1-Ezgilerine Göre Türküler**

Kırık Havalar: Usullü ezgilerdir. Alt türleri; türkü (genelde tüm kırık havalar için, özelde diğer türlerin dışında kalanlar için kullanılır), deyiş, koşma, semah, tatyana, barana, zeybek, horon, halay, bar, bengi, sallama, güvende, oyun havası, karşılama, ağırlama, peşrev, teke zortlatması, gâkgili havası, dımıdan, zil havası, fîngil havasıdır.

- **Uzun Havalar**

- Usulsüz ezgilerdir. Alt türleri; uzun hava (diğer türlere girmeyenler için kullanılır), barak, bozlak, gurbet havası, yas havası, tecnis, boğaz havası, elagözlü, maya, hoyrat, divan, yol havası, yayla havası, mugam dır. Ayrıca gazeller de özellikle Güneydoğru Anadolu Bölgesi'nde halk arasında söylenmektedir.

- **2-KONULARINA GÖRE TÜRKÜLER:**

- Ninniler ve çocuk türküleri, tabiat üzerine türküler, aşk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri, tören türküleri, iş türküleri, acıklı olaylarla ilgili türküler, güldürücü türküler, karşılıklı söylenen türküler, oyun türküleri, ağıtlar.

• 3-YAPILARINA GÖRETÜRKÜLER

* **Mani Kıt'alarından Kurulu Türküler:**

Birbirleriyle ilgili konularda söylenmiş manilerin sıralanarak ezgiyle okunmasından meydana gelir.

* **Dörtlüklerle Kurulu Türküler**

Dörtlüklerle kurulu türküler adı üstünde dörtlüklerden oluşan türkülerdir. Bu tür türküler de anonimdir.

- **Gurbet Elde Bir Hal Geldi Başıma**

Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim Mevlâ Kerimdir.
Derman arar iken derde düş oldum,
Ağlama gözlerim Mevlâ Kerimdir.

Huma kuşu yere düştü ölmedi,
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı.
Dedim yâre gidem nasip olmadı,
Ağlama gözlerim Mevlâ Kerimdir.

Kâğıda yazarlar ufak yazılar,
Anasız olur mu körpe kuzular.
Yürek yaralıdır, ciğer sızılar,
Ağlama gözlerim Mevlâ Kerimdir.

Pir Sultan Abdal'ım böyle buyurdu,
Ayrılık donları biçti giydirdi.
Ben ayrılmaz idim felek ayırdı
Ağlama gözlerim Mevlâ Kerimdir.

ALİ EKBER ÇİÇEK (Erzincan türküsüdür)

Fethiye Mehmet Erdoğan Anadolu Lisesi Mücahid Serçek

AĞITLAR

- Sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getiren ve her zaman bir ezgiyle söylenen şiirlerdir.
- Ağıtlar, aslında bir türkü çeşididir.

- Ağıt yakma ananelerimizden Yuğ Törenlerinin bir devamıdır.
- Yuğculara verilen bir başka isimde sığıtçıdır.
- Dedem Korkut kitabında,Manas destanında ağıtlara rastlanmaktadır.
- Ağıt örnekleri Divan-ü Lügat'it Türk'te de mevcuttur.
- Ağıtların koşma türünün dışına çıktıkları da görölmektedir.
- Muhtevaları bakımından ağıtlar birkaç çeşide ayrılırlar.
- Aile ağıtları,Türklere yapılan zulümlerle ilgili ağıtlar vardır.

- Ölenlere ağıtlarla yanmak Türk'ün bir ananesidir
- Acılarını ağıtlarla dindirmeye çalışmak alışkanlıklarından biridir.
- Ölünün ruhunun bu ağıtları duyduğuna inanılır.

Ağıt rnekleri

eyizim sandıkta basılı kaldı

Kınalar ellerde yakılı kaldı

Bayrağım ağaçta asılı kaldı

Düğünüm mahşere kaldı neyleyim?

Babam resmimi de duvara assın

Yavrum dedikçe de resmime baksın

İlıdı suyum da getirin tasın

Düğünüm mahşere kaldı neyleyim?

ATASÖZÜ

- Uzun deneyim ve gözlem ürünü olan, topluma öğüt vererek doğru yolu göstermeye çalışan kısa özlü sözlerdir.
- ÖRNEK:
- Bol zamanda dar harcanan, dar zamanda bol harcanır.
- Acı acıyı keser, su sancıyı
- Acıklı başta akıl olmaz
- Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış
- Açılan solar, ağlayan güler
- Aç ne yemez, tok ne demez
- Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü

BİLMECE

➤ Bir varlık ya da nesnenin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı bir biçimde o varlığı buldurmayı amaçlayan sözlerdir.

➤ ÖRNEK:

- Elimde bir tane
İçinde bin tane” (Nar)
- Manisa’dan, Tire’den, şimdi geçti buradan. (Rüzgar).
- Burdan vurdum kılıcı, Halep’ten çıktı ucu. (Şimşek)

TEKERLEME

- Sözlüklerde "ağızda yuvarlanan söz, saçma sapan söz, eşsesli kelimelerle kurulu konuşma" anlamlarına gelen tekerleme; masal, öykü, bilmece, halk tiyatrosu gibi bazı edebi türler içinde veya bağımsız olarak söylenen ölçülü ve kafiyeli sözlerdir.

PORTAKAL

Portakalı soydum,
Başucuma koydum.
Ben bir yalan uydurdum,
Duma duma dum.
Duma duma dum.
Öğretmeni kandırdım,
Kandırdım

- **KARGA**

Karga karga "gak" dedi,
"Çık Şu dala bak" dedi,
Karga seni tutarım,
Kanadını yolarım.

FIKRA

➤ **Güldürürken düşündürmeyi amaçlayan kısa, nükteli sözler.**

- Hoca akşamleyin eve doğru yürürken, baklava seven bir köylüyle karşılaşır.

—Hoca, kısa bir süre önce bir adam büyük bir tepsi baklava götürüyordu...

-Beni ilgilendirmez!

-Fakat adam tepsiyi sizin eve götürüyordu

-O zaman seni ilgilendirmez!

- -----

- **TEMEL UÇAKTA**

- İki Karadenizli uçağa binmiş. Uçak havalandıktan sonra uçağın motorlarından biri bozulmuş. Pilot anons etmiş:
 - - "Uçağımızın bir motoru bozulmuştur. Telaşa gerek yoktur". Aradan çok geçmeden ikinci motor da bozulmuş. Pilot anons etmiş:
 - - "Uçağın ikinci motoru da bozuldu....". Temel Dursun'a dönmüş:
 - - "Tursun desene geceyi burada geçireceğiz."

2- ÂŞIK EDEBİYATI

- **ÂŞIK TARZI HALK EDEBİYATI ÖZELLİKLERİ:**
- Bu edebiyatın yaratıcıları usta – çırak ilişkisiyle yetişen gezgin âşık (ozan)lardır.
- Din dışı konuları işleyen ve “âşık” denen saz şairleri tarafından oluşturulan Halk edebiyatı türüdür.
- 15.yy.ın sonlarına doğru halk, Anadolu’da göçebe hayattan yerleşik hayata geçmeye başlamış; böylece Halk şiirinde “ozan”ın yerini “âşık”; “kopuz”un yerini “saz” almıştır.
- Âşık adı verilen halk şairleri tarafından oluşturulmuştur.
- Âşıklar genellikle okuryazar değillerdir.
- Âşıklar, köy, kasaba, şehir ve asker ocaklarında yetişir.

- Konu, “genellikle doğal güzellikler, aşk, sosyal olaylar, ayrılık, zlem, lm, yoksulluk vb.”
- Hece ölüsünün 7,8,11’li kalıpları çok kullanılmıştır.
- Daha çok yarım kafiye kullanılmıştır. Cinaslara yer verilmiştir.
- şiirlerin son dörtlüğünde şairin mahlası(veya adı) kullanılmıştır.
- Kullanılan dil halk dilidir. Söyleyiş yalın, sade ve zldr.
- Âşık edebiyatına ait şiirler, meraklı dinleyiciler tarafından “**cnk**” adı verilen defterlerde toplanmıştır.
- Cnkler, bir çeşit şiir antolojisi sayılabilir.

- **Âşık edebiyatı nazım biçimleri:** “Koşma, semai, varsağı, destan”
- **Âşık edebiyatı nazım türleri:** “Güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt”

- Âşık Türk Halk Edebiyatında XVI yy'ın başından itibaren görülen Şair tipidir.
- Âşığın Şairlik gücünü rüyasında pîrin sunduğu "aşk badesini" içmekle ve "sevgilisinin hayalini" görmekle kazandığına inanılır.
- Rüya da genellikle âşık adayının karşısına bir sevgili veya saz çıkmaktadır.
- Rüyaların süsü aksakallı bir derviş ve bazen bir bazen üç dolu bardaktır. Bardağın rüyada tas halinde görülmesine de sık sık rastlanır. Ozanlara rüyada sunulan tasların içindeki mayilere "aşk dolusu" denir.
- Fars Edebiyatı'nın etkisiyle bâde adını da almaktadır.
- Bunlar; erlik, pirlük ve aşk badesi diye adlandırılır.

- Âşıklarımız genellikle bir usta aşığın yanında yetişirler.
- Ondan hem usta deyişlerini hem de sanatın icrasına ilişkin yol ve yöntemleri öğrenirler.
- Âşık meclislerinde, kahvelerde bu ustaların sanatlarını icra ediş biçimlerini yeterince kavradıktan sonra, ustalaşan ozanlar da kendilerine çırak alırlar ve gelenek bu şekilde devam eder.
- Âşık edebiyatının başlıca unsurlarından birisini **hikâye anlatımı** oluşturur. Saz şairleri içerisinde geleneğe bağlı olanların çoğu âşık meclislerinde hikâye anlatırlar.

- Bir kısım usta saz şairleri ise, bir yandan usta malı halk hikâyeleri anlatırken bir yandan da kendi düzdükleri, ürettikleri hikâyeleri anlatırlar.
- Âşık edebiyatı, kökü çok eskilere dayanan bir gelenekler zinciridir. Bu edebiyatın içinde yer alan isimlerin geleneğe göre uymaları gereken bir takım kurallar vardır. Bunu yerine getirmeyen kişi, âşık sayılmaz ve dolayısıyla saz çalıp şiir söyleme hakkını kazanamaz.

- >Mahlas alma
- >Rüya sonrası âşık olma (Bâde içme)
- >Usta - Çırak ilişkisi
- >Âşık karşılaşmaları
- Âşıklık geleneğini şu şekilde sıralamak mümkündür:
- >Leb – değmez tarzı söyleyiş
- >Askı (muamma)
- >Dedim – dedi tarzı söyleyiş
- >Tarih bildirme
- >Nazire söyleme
- >Saz çalma

- **1.Mahlas alma**
- Mahlas, Şairlerin yazdıkları Şiirlerde asıl adlarının yerine kullandıkları takma ada denir.
- Halk edebiyatında mahlas, geleneğe bağlı uygulanan bir kuraldır.
- ÂŞıkların çoğunun asıl ismi unutulmuŐ, mahlasları isim olarak kullanılır olmuŐtur.
- Dadaloğlu'nun asıl adı Veli, Sümmani'nin Hüseyin, Gevheri'nin Mehmet vb.dir

• 2.Rüya Sonrası Âşık Olma(Bade İçme)

- Rüya motifi Türk Halk Edebiyatında sıkça karşımıza çıkan bir motiftir.
- Genellikle halk hikâyelerinde yer alan bu motif bazı âşıkların hayat hikâyeleri içinde de görülmektedir.
- Âşıklar âşıklığa başlamayı ya da yetişip usta âşık olmayı geleneksel bir unsur olarak gördükleri iki önemli yol, usta yanında yetişme ya da rüyada bade içerek badeli aşık olmaya bağlarlar.
- İnanişâ göre âşık olmak için ya usta ya da mutlaka “pir” elinden bade içmesi gerekir. Bade, şerbet, su gibi içilecek bir içecek olabileceği gibi elma, nar, ekme, üzüm gibi herhangi bir yiyecek de olabilir.
- Bade aşığa; bir pir, üçler, beşler, yediler, kırklar tarafından verilir.

- **3.Usta – Çıracak**
- Âşık edebiyatında yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerin en önemlilerinden biri de usta-çırak geleneğidir.
- Âşıklar genellikle bir usta aşığın yanında onun çırağı olarak yetenekler ölçüsünde olgunlaşırlar.
- Gelenek gereği icracılık ve aşığın şairlikteki ustalığı için üstat da denilen bir aşığın yanında ders almaları gerekmektedir.
- Genç aşığın ustasının yanında çok büyük bir sabır göstermesi gerekmektedir.
- Sabrın sonunda çırak ustasının hayır duasını alarak tek başına halk önüne çıkma iznine kavuşur.

• 4. Âşık Karşılaşmaları

- Atışma, âşıkların dinleyenler karşısında, deyişme sırasında birbirini iğneleyici fakat mizah çerçevesi içinde söyleşmeleridir.
- Karşılama, âşıkların rakibine üstün gelmek için soru cevaplı tarzı seçmesi ya da onu mat etmenin yollarını aramasıdır.
- Âşıkların doğaçlama, karşılıklı olarak belirli bir kural çerçevesinde söyleşmelerine "atışma" denir.
- Atışma, en az iki aşığın dinleyici huzurunda karşı karşıya gelerek birbirlerini sazda ve sözde belli kurallar çerçevesinde denemeleri esasına dayanır

- **5. Leb-Değmez**
- Âşıkların ustalıklarını sergilemek için bir nevi söz hünéri olarak başvurdukları bir biçimdir.
- İçinde (b, p, m, v,n)”dudak ve diş-dudak sesleri bulunmadan söylenilen şiir demektir.
- Âşıkların dudakları arasına iğne koyarak yarıştıkları bir atışma biçimidir

- **6. Askı (Muamma)**
- Muamma, Halk Şiirinde bir kimsenin ya da varlığın adını gizleyen Şiir demektir.
- ÂŞık edebiyatında muammanın özel bir önemi vardır.
- ÂŐıklarca muamma düzenlemek ya da bir muammayı çözmek bilgi ve zekâ ister.

- **7.Dedim – Dedi Tarzı SöyleyiŒi**
- Halk Œiirinde yaygın olarak kullanılan bir biçim olup koŒma ve semailerdeki âŒık ve sevgilinin karŒılıklı söyleŒmeleridir.

- **8.Tarih Bildirme**

- Âşık, kıtlık, yangın, sel, felaketleri, salgın hastalık, önemli savaşlar vb. toplumu yakından ilgilendiren sosyal hayatla ilgili olaylarla kendi doğum tarihini Şiirlerinde tarihi bir belge olmasını istemiş ve genellikle ilk ya da son dörtekte bazen de ara yerde tarih belirtmiştir

• 9. Nazire Söyleme

- Nazire, bir şairin şiirini diğerk bir şair tarafından aynı uyak ve ölçüde benzer bir biçimde yazma, söyleme demektir

- **10. Saz alma**
- Saz âŖık için ilhamı kamçılayan bir alet olup âŖıklık geleneğinin en önemli unsurlarından biridir.

ÂŞIK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMLERİ

1. KOŞMA

- “Sevgi, doęa, tűrlű acılar, insanlık sevgi ve yięitlik” gibi konuları iŐleyen bir tűrdűr.
- Genellikle lirik konularda sűylenir.
- 11’li hece űlęűsűyle sűylenir.(6+5 ve 4+4+3).
- Nazım birimi dűrtlűktűr. (en az 3, en fazla 5).
- Son dűrtlűkte ozanın adı yer alır.
- Kafiye dűzeni abab,cccb,dddb.... Őeklindedir.

- Koşmalar konuları yönüyle kendi içinde de isimlendirilmiştir. Bunlara **Halk Şiiri nazım türleri** de denir:
- **a) Güzelleme**
- **b) Taşlama**
- **c) Koçaklama**
- **d) Ağıt**

- **a) Güzelleme:**
- Sevilen herhangi bir Őeyin(kadın, at, Şehir, doğa, ördek...) güzelliklerini övmek için söylenen lirik koŐmadır.
- En ünlü Şairi Karacaoğlan'dır.

• *Dinleyin ağalar medhin eyleyim*

• *Elma yanaklımın kara kaşlımın*

• *O gül yüzlerine kurban olayım*

• *Dal gerdanlığımın da sırma saçlımın*

• ...

Noksani

Yokuşa yukarı keklik sekişli

İnişe aşağı tavşan büküşlü

Düşmanın görünce şahin bakışlı

Kuğuya benziyor boynu kıratın

...

Köroğlu

Keklik gibi taştan taşa sekerek
Gerdan açıp gelişini sevdiğim
Sağa sola taksim etmiş örgüsün
Onar onar bölüşünü sevdiğim

On altıya karar verdim yaşını
Yenice sevdaya salmış başını
El yanında yıkar gider kaşını
Tenhalarda gülüşünü sevdiğim

Sarardı gül benzim soldu diyerek
Vuslat kıyamete kaldı diyerek
Hani Ruhsatı de noldu diyerek
Arayıp da buluşunu sevdiğim

Ruhsâtî

Fethiye Mehmet Erdoğan Anadolu Lisesi Mücahid Serçek

- **b) Taşlama:**
- Bir kimseyi yermek ya da toplumun bozuk yönlerini eleştirmek amacıyla yazılan şiirlerdir.
- Divan edb .nda karşılığı; “hicviye”,
- Batı edb.nda; “satirik”,
- Çağdaş edb.ta ise “yergi”dir.

Ormanda büyüyen adam azgını

Çarşıda pazarda insan beğenmez

Medrese kaçkını softa bozgunu

Selam vermek için kesan beğenmez

...

- Elin kapısında kul kardaş olan
Burnu sümüklü hem gözü yaş olan
Bayramdan bayrama bir traş olan
Berbere gelir de dükkan beğenmez.
- Bir çubuğu vardır gayet küçücek
Zum-ı fasidince keyif sürececek
Kırık çanağı yok ayran içecek
Kahvede fağfuri fincan beğenmez.
- Kazak Abdal söyler bu türlü sözü
Yoğurt ayran ile hallolmuş özü
Köyden şehre gelen bir köylü kızı
İnci yakut ister mercan beğenmez.

Kazak Abdal

- **c) Koçaklama:**
- Coşkun ve yiğitçe bir üslupla savaş ve dövüşleri anlatan şiirlerdir. En başarılı sanatçıları Köroğlu ve Dadaloğlu'dur.
- **Benden selam olsun Bolu Beyi' ne
Çıkıp su dağlara yaslanmalıdır.
Ok gıcirtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.**

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı.
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

Koroğlu düşer mi yine sanından,
Ayırır çoğunu er meydanından,
Kırat köpüğünden , düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.

• d) Ağıt:

- Doğal afetler, ölüm, hastalık vb. çaresizlikler karşısında korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları ifade eden ezgili ürünlerdir. Ağıt söyleme işine ağıt yakma, ağıt söyleyenlere ise ağıtçı denilmektedir.
- Ağıt, bir nazım biçimi değil bir şiir türüdür. Koşma biçiminde söylendiği gibi türkü biçiminde de söylenebilir.
- Divan şiirinde karşılığı; “mersiye”,
- Eski Türk şiirinde ise “sagu”dur.
- Batı edebiyatında ise “dramatik şiir” dir.

- Dönem seferberlik dönemidir. Elbistan ilçesinin, Efsus/Yarpuz (Afşin) nahiyesine bağlı Erçene köyünden Tenecioğlu Âşık Hüseyin asker kaçağıdır. Bu bölgeden asker kaçağı durumundaki kırk kişi –ki bunların içerisinde Âşık Hüseyin de vardır– Antebe götürülür. Neden gittiklerini bilmeyen kırk kişi, idam edileceklerinden [haber](#)siz, Antebe varırlar. Gelen kabile Tahsin Paşa komutasındaki idam mangasına teslim edilir. Elleri ve gözleri bağlanan kırk kişi, son istekleri sorulup kurşuna dizilerek idam edilmektedir. Bu beklenilmeyen durum karşısında Te-necioğlu Âşık Hüseyinin adeta dili tutulur. Kırk kişinin otuz ikisi idam edilip, sıra Âşık Hüseyine gelmiştir. Tahsin Paşanın “Son isteğin nedir?” diye sorması üzerine; Âşık Hüseyin “Gözlerimi ve ellerimi çözerek bir sigara vermenizi istiyorum” der. Bu isteği yerine getirilir. Verilen sigaradan bir nefes çeken Te-necioğlu elini kulağına atar ve yanık sesiyle şu ağıdı söyler:

- Şeytana uydum da akşamdan kaçtım
İster öldür paşam bu candan geçtim
Evladın öldürdüm kucâna düştüm
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

Şu yalan dünyada murat almadım
(Oğrun oğrun dost bağına girmedim)
El uzatıp gonca gülün dermedim
Nişanlım var daha düğün kurmadım
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

Akşamdan kaçanı erken tutarlar
Cezası olanı hapse atarlar
Ben ölürsem nişanlımı satarlar
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

- Şu yalan dünyada gülmedi aynım
(Kendiri görünce açılmaz aynım)
Depemde kurudu kan ile beynim
Elinde kılıncın hazırdır boynum
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

Kendiri görünce kırıldı dizler
Yüreğime düştü ateşler közler
Minnetçi olsun gelinler kızlar
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

Kâtipler gelmiş de künye yokluyor
Sılada nişanlım beni bekliyor
Bir çalı da bir cücüğü saklıyor
Çalı kadar hökmün yok mu efendim?

Âşık Hüseyinim gezdim yoruldu
Gözüm bağı bir ağaca sarıldım
Evvel ölü idim şimdi dirildim
(Öldürdün efendim geri dirildim)
Kıyma Tahsin Beyim nolur canıma

- Tahsin Paşa, Tenecioğlu Âşık Hüseyinin söylediği türküden o kadar etkilenir ki, onunla geri kalan yedi idamlık suçluyu affederek memleketlerine gitmelerine müsaade eder. Tenecioğlu Âşık Hüseyin 1942 yılında hastalanır. Hastalığına iyi geleceği düşünülerek vurulan bir iğneden zehirlenerek vefat eder. Mezarı Erçene köy mezarlığındadır.

Hüseyin Tenecioğlu

Bu ağıt, hikayesiyle birlikte, Elbistanın Yapraklı (Burtu) köyünden Hasan Seyfi (1931) ile Tenecioğlu Âşık Hüseyinin kızı Ferideden (1931-2009) olma Hüseyin Şahinin (1957) ağzından 17.03.2011 tarihinde Mehmet Gözükara tarafından derlenmiştir.

2- SEMAİ:

- Hece ölçüsünün 8'li kalıbıyla söylenir.
- Koşma gibi kafiyelenir.
- En az 3, en fazla 5-6 dörtlükten oluşur.
- Kendine özgü bir ezgisi vardır.
- Koşmada işlenen temaların ve konuların hepsi, semai de kullanılır.
- Koşmada ayrılan yönleri; bestesi ölçüsü ve dörtlük sayılır.
- Halk Şiiri nazım türleri semailerde de kullanılır.
- Halk Şiirinde aruzla söylenmiş semailer de vardır. Bunlar Divan Şiirine özenmiş şairler tarafından söylenmiştir.

- İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif Elif deyi,
Deli gönül abdal olmuş,
Gezer Elif Elif deyi.

Elif' im uğru nakışlı,
Yavru balaban bakışlı,
Yayla çiçeği kokuşlu,
Kokar Elif, Elif deyi.

Elif' im kaşların çatar,
Gamzesi sineme batar,
Ak elleri kalem tutar,
Yazar Elif Elif deyi.

- Evlerinin önü çardak,
Elif ' in elinde bardak,
Sanki yeşil başlı ördek,
Yüzer Elif, Elif deyi.

Karac' oğlan, eğmelerin,
Gönül sevmez değmelerin,
İliklenmiş düğmelerin,
Çözer Elif, Elif deyi.

3-VARSAĞI

- İlk olarak Toroslarda yaşıyan **Varsak** boyundaki ozanlar tarafından kullanılmıştır. Kendine özgü bir bestesi vardır.
- Müziğinde ve sözlerinde meydan okuyan, babacan, erkekçe bir hava duyulur.
- Hece ölçüsünün 8'li kalıbıyla söylenir.
- Diğer nazım şekillerinden farklı “**bre, behey, hey**” gibi ünlemlere yer verilmesidir.
- Hayattan ve talihten şikâyet işlenir. Koşma ve semailerde işlenen konuların aynısı işlenir.
- Karacaoğlan'ın varsağları ünlüdür.

Bre ağalar bre beyler
Ölmeden bir dem sürelim
Gözümüze kara toprak
Dolmadan bir dem sürelim

Aman hey Allah'ım aman
Ne aman bilir ne zaman
Üstümüzde çayır çemen
Bitmeden bir dem sürelim

Karacaoğlan

4-DESTAN

- “Yiğitlik, savaş, deprem, yangın gibi toplumsal açıdan önemli konuların işlendiği bir türdür.
- Nazım birimi dörtlüktür. (En uzun 100 dörtlük olanları vardır.)
- Genellikle 11’li hece ölçüsü ile yazılır. Son dörtlükte şair mahlasını söyler.
- Kendilerine özgü bir söyleyişi vardır. Kafiye örgüsü koşma ile aynıdır.
- Halk şiirinin en uzun nazım biçimidir.
- Kayıkçı Kul Mustafa’nın **Genç Osman Destanı** “en ünlüsüdür” .
- NOT: Âşık edebiyatındaki destanla “epope” anlamındaki destan birbiriyle karıştırılmamalıdır.

İptida (evvela) Bağdad'a sefer olan da
Atladı hendeği geçti geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman

Eğerleyin kıratımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepsin
Sabah namazında Bağdat Kapısın
Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Sultan Murat eydür gelsin göreyim
Nasıl yiğitmiş ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman

Kul Mustafa karakolda gezerken
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döğerken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Esnaf Destanı

.....

Nalbant oldum kırdım nalın çoğunu

Bir katır nalladım dinle oyunu

Meğer acemiymiş bilmem huyunu

Çenemi teptirdim nalın sökerken

Manav oldum elma armut tez çürür

Cambaz oldum ip üstünde kim yürür

Kasap oldum her gün gözüm kan görür

Yüreğim bayıldı kana bakarken

Ben bu sanatları bir bir dolaştım

Tekrar gelip şairliğe bulaştım

Kâmili mürşidin eline düştüm

Tekke-i aşk içre çile çekerken.

Aruz Ölçüsüyle Yazılan (Aruzlu) Halk Şiiri Nazım Biçimleri/ Şekilleri

- **Divan:**
- Halk şiirleri arasında "divani" adıyla bilinen divan, aşık edebiyatı nazım şekillerinden olup, aruzun fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün kalıbıyla söylenmiş şiirlerdir.

Selis:

Halk edebiyatında,

feilâtün (fâilatün) / feilâtün / feilâtün / feilün

kalıbıyla yazılan şiiirlerdir. Genellikle 19. yy aşıkaları tarafından kullanılan selisin en fazla yazılan tipi gazel biçiminde olanıdır. Hece ölçüsünün on beşli kalıbına da uyan selislerin en belirgin özellikleri farklı bir ezgiye sahip olmalıdır.

Semai:

Aşık edebiyatında hece ölçüsü ile yazılan semailerden başka bir de divan edebiyatının etkisi ile aruzla yazılmış semailer bulunmaktadır. Semai aruz ölçüsünün mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün kalıbıyla yazılan ve özel bir beste ile okunan aşık edebiyatı ürünüdür.

Kalenderi:

- Halk şairleri tarafından aruzun mef'ûlü mefâ'îlü kalıbıyla gazel, murabba, muhammes, müseddes biçiminde söylenen şiire denir. Özel bir ezgiyle okunur. Ezgisi bakımından düz kalenderî, Acem kalenderisi, Emrah kalenderisi gibi çeşitlere ayrılır. Kafiye düzeni divan ve semai ile aynıdır.
- **ÖRNEK KALENDERÎ: Tokatlı Nurî KALENDERİ**
- İçtin mi a cânım yine mestâne durursun
Gamzen gibi âşıklara bîgâne durursun
Kimden söz işittin ki celâ hakkına dâir
Böyle güzelim hâtırî vîrâne durursun

- Geç şâhım otur başımın üstünde yerin var
El bağlı efendim kime divâne durursun
Bir çift idiniz vuslat-1 devlette geçen gün
Nettin eşini ey peri bir dâne durursun
- Sen al ile başımdan alıp aklımı şimdi
Ey rind-i felek-meşreb edibane durursun
Öldürmek ise Nûri kulun kasdına böyle
Çek hançeri öldür a paşam ne durursun

Satranç:

- Aruzun mefteilün / müfteilün / mefteilün / müfteilün kalıbıyla yazılan gazel biçimindeki şiiirlerdir.

Vezni Aher:

- Aruzun,
müstef'ilâtün / müstef'ilâtün / müstef'ilâtün / müstafilâtün
kalıbıyla yazılan şairlerdir.

ÂŞIK EDEBİYATI SANATÇILARI

• KÖROĞLU

- 16.yy halk şairlerimizdendir. Bolu Beyi ile yaptığı mücadele ile tanınır.
- Köroğlu'nun şiirleri, onun adının çevresinde oluşturulan halk hikâyeleri arasına serpiştirilmiştir. Hikâyelerin 24 farklı söylenişi vardır.
- Şiirleri arasında yiğitçe, coşkun bir seslenişle söylenmiş koçaklamaları önemli bir yer tutar.
- Aşk, tabiat gibi konuları işlediği şiirleri de vardır.

- **KARACAOĞLAN:**

- 17.yy halk Şairidir. Bütün âşık edebiyatı Őairlerini etkilemiŐtir.
- Őiirlerinden yola çıkararak onun Anadolu'nun birçok yerini, Mısır, Rumeli ve Trablusgarb'ı gezdiiğini anlıyoruz.
- AŞk ve tabiat Şairidir.
- Dili sadedir arı ve duru bir Türkçe'dir. Ssten gösteriŐten uzak bir anlatımı vardır.
- Şiirlerinde tasavvufa ve dini konulara yer vermemiŐtir.
- Şiirlerini hece ölçüsü ile yazmıştır.
- Sevgililerin gerçek isimleri ilk kez onun Şiirlerinde söylenmeye baŐlanmıŐtır.

- **KAYIKÇI KUL MUSTAFA:**
- 17.yy.ın ilk yarısında üne kavuşmuştur.Yeniçeri Ocağı'ndan yetişmiştir.
- Divan şiirinin etkisinden uzak, halk zevkine bağlı, doğal bir söyleyişi vardır.
- Kahramanca bir eda ile söyleyişi, nazım kusurlarını kapatır.
- II. Osman'ın Şehit edilişi, IV. Murat'ın Bağdat'ı kuşatması gibi tarihsel olayları işleyen şiirler, destanlar söylemiştir.
- Şiirleri uzun süre yeniçeriler arasında, sınır boylarında sevilerek okunmuştur.
- **“Genç Osman Destanı”** en tanınmış şiiridir.
-

- **ÂŞIK ÖMER(? – 1707):**
- Konya doğumlu olan Âşık Ömer gençliğinde birçok yerleri gezmiş, savaşlara katılmıştır.
- 17.yy. şairlerince “üstad” sayılmıştır.
- Saz şairleri arasında en çok şiiri olan şairdir. (1500 civarı).
- şiirlerinde Divan şiirinin etkisi açıkça görülür.
- Hem aruz hem de heceyle şiirler yazmıştır. Heceyle yazdığı şiirlerinde daha başarılıdır. Dili diğer halk şairlerine göre biraz ağırdır.

- **DERTLİ(1772-1845):**
- Aşk yüzünden usturayla kendini öldürmeye kalkışmış ve yara izinden ötürü “Dertli” mahlasını almıştır.
- Halk, Tekke ve Divan edebiyatlarını yakından tanımış; bu alanda şiirler söylemiştir.
- Şiirlerini hem aruz hem de heceyle söylemiştir.
- Sanatçı kişiliğini ve başarısını, lirik koşma ve semailerinde görürüz.
- Şiirlerini Dertli Divanı’nda toplamıştır.

- **GEVHERİ (? – 1737?):**
- 17.yy sonu ve 18.yy başında yaşamıştır. Şiirinden Şam'a, Arabistan'a gittiğini bir kaynaktan da Rumeli'de bulunduğunu ve bir paşanın yanında kâtiplik yaptığını öğreniyoruz.
- Şiirlerinde divan edebiyatının etkisi vardır.
- Yer yer aruz ölçüsünü de kullanılmıştır.
- Heceyle yazdığı şiirlerinde daha başarılıdır.
- Şiirlerinde yabancı kelimelere ve divan edebiyatı mazmunlarına yer vermiştir.

- **ERZURUMLU EMRAH(? – 1860):**
- Erzurum'un köylerinde doğduğu için "Erzurumlu Emrah" olarak anılan Şair, Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezmiştir.
- Saz Şairleri içinde Divan Şiirini en iyi bilenlerden biridir.
- Heceyle yazdığı koşma ve semaileri yanında aruzla yazılmış gazel, murabba ve muhammesleri vardır.
- Heceyle yazdığı şiirlerinde daha başarılıdır.

- **SEYRANİ(1807-1866):**
- Kayseri'nin Develi kasabasında doğmuştur. İstanbul'a gelmiş ancak devrin büyüklerini hicvettiği için memleketine dönmek zorunda kalmıştır.
- Hicivleriyle tanınır. Çağın aksaklıkları, yetersiz yöneticileri, bilgisiz sofuları taşlamalarıyla yermiştir.
- Aruzlar da yazmakla birlikte asıl şöhretini hece ölçüsüyle bulmuştur.

- **DADALOĞLU(1785?-1868?):**
- Toroslardaki göçebe Türkmenlerin Avşar boyundan olan Dadaloğlu'nun hayatı hakkında fazla bilgimiz yoktur.
- Şiirlerinde yiğitçe bir sesleniş olduğu gibi içli söyleyiş de vardır.
- Şehir yaşamından uzak olduğu için Divan şiirinden hiç etkilenmemiştir.
- Semai, varsağı, koşma, destan yazmakla beraber asıl sanatçı kimliğini türkülerinde gösterir.
- Dili, halkın konuştuğu Türkçedir; halk söyleyişini şiirleştirmiştir.
- İçinde bulunduğu tarih ve toplum olaylarını şiirlerine yansıtmıştır.

- **SÜMMANİ(1860-1915):**

- Doğu Anadolu'da âşık geleneğine bağlı olarak âşık olmuş, şiirler söylemiştir.
- Hayali sevgilisi Gülperi'yi bulmak için pek çok ülkeyi gezmiştir.
- Destanlarında sosyal konuları, deprem ve yangın gibi acıları dile getirir.
- Koşma ve semailerinde aşk, doğa ve insan sevgisini işlemiştir.
- Orijinal buluşlarıyla halk söyleyişinin en güzel örneklerini vermiştir.

- **BAYBURTLU ZİHNİ(1802-1859):**
- Medrese öğrenimi görmüş, divan kâtipliği yapmış, memurluk yapmıştır
- Hece ve aruzla şiirler yazmıştır. Kaside, gazel ve tahmisler yazmıştır.
- Asıl ününü, hece ile yazdığı, Divan'ına bile almadığı yergi ve taşlama türündeki şiirleriyle kazanmıştır.
- Şiirlerini topladığı bir Divan'ı ve “**Sergüzeştname**” adlı bir mesnevisi vardır.

- **ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU(1894-1973):**
- Sivas'ın Sivrialan Köyü'nde doğmuştur.
- Âşık şiirinin son büyük ustasıdır.
- Yedi yaşındayken bir çiçek salgınında gözlerini kaybetmiş, babasının avunsun diye verdiği kırık sazla çalıp söylemeye başlamıştır.
- Bir arkadaşı ile birlikte 3 ay yaya yürüyerek Ankara'ya gelmiş ve Cumhuriyet'in 10.yıl törenlerine katılmıştır.
- Şiirlerinde aşk, yurt, sevgisi, toprak sevgisi dikkati çeker.
- Gözlerinin dış dünyaya kapalı olması, ona zengin bir iç dünya kazandırmıştır.
- Şiirlerinde sade bir Türkçe görülür.
- **Dostlar Beni Hatırlasın, Deyişler, Sazımdan Sesler**

DİNİ TASAVVUFİ HALK EDEBİYATI (TEKKE EDEBİYATI)

• ÖZELLİKLERİ:

- Dini tasavvufi düşünceyi yaymak düşüncesiyle gelişen bir edebiyattır.
- Bu edebiyatın konusu; “Allah aşkı ve Vahdet-i Vücut” düşüncesidir.
- Aruz vezni ve hece vezni birlikte kullanılmıştır. Dili halkın anlayabileceği bir dildir.
- Tekke şairlerinin çoğu, tarikatlardan yetişmiş şeyh ve dervişlerdir.
- Tekke şairleri, cehennemden korkutmayı değil; aşk yoluyla Allah’ı sevdirecek, insanları Allah’a yaklaştırma yolunu seçmiştir. “Tevhid inancı, peygamber sevgisi, ahlak, iyilik, dinle ilgili konular, ölüm vb.” temalar işlenmiştir.

- Bu edebiyatın kendine has nazım şekli yoktur. Hem divan edebiyatı hem de halk edebiyatı nazım şekilleri kullanılmıştır. “Gazel, mesnevi ve koşma” tarzını sıkça kullanmışlardır.
- **Tekke edebiyatı nazım türlerinin başlıcaları şunlardır:** “İlahi, nefes, nutuk, deme, tapuğ, şathiye, devriye”

- Saz Őairlerine ve divan Őairlerine göre daha geniŐ kitlelere seslenirler. Amaçları saraydaki padiŐahtan dağdaki okumayan çobana kadar herkese Allah sevgisini aŐılamaktır. Őiirlerin besteli olması etki alanını geniŐletir.
- Halkın ruh yükseliŐinde, irfan ve hüner sahibi olmasında, nefis ve karakter eğitiminde büyük emekleri vardır. Bu yüzden halk tarafından çok sevilirler.
- Tekke Şairleri çoğunlukla bilgin kiŐilerdir. Çağın bütün ilimlerini bilirler.
- Din ve tasavvufla ilgili tüm kahramanlar, efsaneler, timsaller sık kullanılır.

İLÂHÎ

- Allah'ı övmek ve ona yalvarmak için yazılan şiirlere denir.
- Özel bir ezgiyle okunur.
- Hecenin 7'li 8'li 11'li kalıbıyla söylenir.
- Divan şiirindeki tevhid ve münacaatın Halk şiirindeki karşılığıdır.
- İlahiye Mevleviler “ayin”; Bektaşiler “nefes”; Gülşeniler “tapuğ”; Halvetiler “durak”; diğer tarikatlar “cumhur” adı verir.
- En ünlü şairi Yunus Emre'dir.

Şol Cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

Salınır Tüba dalları
Kur\'an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu

Aydan arıdır yüzleri
Misk-ü amberdir sözleri
Cennet\'te huri kızları
Gezer Allah deyu deyu

Hakka aşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pür nur olur içi dışı
Söyler Allah deyu deyu

Kimi yiyip kimi içer
Hep melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer
Diker Allah deyu deyu

Altındandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzandıka budakları
Biter Allah deyu deyu

Ne dilersen Hak \ 'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül aşık olmuş güle
Öter Allah deyu deyu

Açıldı gökler kapısı
Rahmetle dolu hepsi
Sekiz Cennet \ 'in kapısı
Aar Allah deyu deyu

Rıdvan-dürür kapı açan
İdris-dürür hulle biçen
Kevser Şarabını içen
Kanar Allah deyu deyu

Miskin Yunus var dostuna
Koma bu günü yarına
Yarın Hakk\'ın divanına
Varam Allah deyu deyu

• NEFES

- Bektaşı Şairlerinin söyledikleri tasavvufi şiirlere denir.
- Allah'a ulaşma yolları, mürşide duyulan hayranlık, müritliğin adabı gibi konularda yazılır.
- Genellikle tasavvuftaki Vahdet-i Vücut düşüncesi anlatılır.
- Bunun yanında Hz. Muhammed (S.A.V.) ve Hz. Ali (R.A) için övgüler de söylenir.
- Nazım birimi dörtlüktür. Dörtlük sayısı 3 ile 8 arasında değişir.
- Hece ölçüsüyle yazılırlar. Ama aruz ölçüsüyle yazılan nefesler de vardır.
- Nefeslerde, kalenderâne ve alaycı bir üslup dikkati çeker.
- Duygu ve düşünceleri nükteli bir şekilde ve zarafet ölçüleri içinde söylemek nefesin en belirgin özelliğidir.

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz bağ bizdedir
Biz de mevlanın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir

Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki ol dört ırmak
Coşkun akan sel bizdedir

....

Biz erenler gerçeğiyiz
Has bahçenin çiçeğiyiz
Hacı Bektaş köçeğiyiz
Edep erkan yol bizdedir

Kuldur Hasan Dede'm kuldur
Manayı söyleyen dildir
Elif hakka doğru yoldur
Cim ararsan dal bizdedir

(Tamaşvarlı Âşık Hasan, 17.yy.)

- **NUTUK**

- Pirlerin ve mürşitlerin, tarikata yeni giren dervişlere tarikat derecelerini ve tarikat adabını öğretmek için söyledikleri Şiirlerdir.

Evvel tevhid sürer mürşid
dilinden
Erişir canına fazlı Huda'nın
Kurtulursun emarenin elinden
Erişir canına fazl-ı Huda'nın

İkincide verir lafzatu'llâhı
Anda keşf ederler sıfatu'llâhı
Hasenat yeter der eder günahı
Erişir canına fazl-ı Huda'nın

Üçüncüde yâ Hû ismini oku
Garib bülbül gibi durmayıp şakı
Kendi vücudunda bulagör
Hak'ı Erişir canına fazl-ı
Huda'nın

...

• DEVRIYE

- Devir kuramını anlatan Şiirlere denir. YaradılıŐ felsefesini işler.
- Devir kuramı Hz. Muhammed(S.A.V.)'in "Ben nebî iken Âdem su ile çamur arasındaydı." hadisi ile ilgilidir. Mutasavvıflara göre vücut halindeki Hz. Muhammed (S.A.V.), yeryüzüne sonradan gelmiştir. Hâlbuki ruh halindeki Muhammed ezelden beri vardı. Vakti gelen ruh maddi âleme iner. Bu inişe nüzul, tekrar Allah'a dönüşe de huruc denir. Bu iniŐi ve çıkıŐı anlatan Şiirlere **devriye** denir.
- Lâ mekân ilinde bir nokta iken ismi var, cismi yok yerden gelirim. Daha hiçbir nesne yaratılmadan kandilin içinde Nûr'dan gelirim. Dört nesneden yoğrulup da yapıldım Őekillendim, fırınlara atıldım Mevla'm ruh verince ayağ'a kalktım Âdem denen bir beŐer'den gelirim.

Dokuz ay on gün batn-ı maderde
Kudretten gözüme çekildi perde
Vaktim tamam olup ahiri yerde
Çıkıp ten donundan cihana geldim

Hakikat meyinden nûş edip kanıp
Can gözlerim o gafletten uyanıp
Kudretten her türlü renge boyanıp
Bu âlem-i nakş u elvana geldim

Bir zerreyim âfitâbımdan durum
Aşk ile mesrurum kalbi pür-nûrum
Ta ezelden zevk-ı seyre mecburum
Seyr ü sülük edip seyrana geldim

Hüsni

• ŞATHİYE

- Dini ve tasavvufi halk şiirinde genel olarak mizahi manzumelere Şathiye adı verilir. Tasavvufi konuları işleyenleri Şathiyat-ı sûfiyâne adını alırlar, inançlardan alaylı bir dille söz eder gibi yazılan şiirlerdir.
- Görünüşte saçma sanılan bu sözlerin, yorumlandığında tasavvufla ilgili türlü kavramlara değindiği anlaşılır. Bu tür şiirlere genellikle Bektaşî Şairlerinde rastlanır.
- Medrese hocalarına göre bu Şathiyeler küfür sayılır.
- Bu türün en tanınmış Şairi Kaygusuz Abdal'dır.

ŞATHİYE

Çıktım erik dalına
Anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp
Der ne yersin kozumu

Uğruluk yaptı bana
Bühtan eyledim ona
Çerçi de geldi aydır
Hani aldın gözgünü

Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana
Bandım verdim özünü

.....

Yunus bir söz söylemiş
Hiçbir söze benzemez
Münafıklar elinden
Örter mâ'na yüzünü

(Yunus Emre)

- **HİKMET**

- İnsanlara Allah inancını aşılama ve İslam'ı öğretmek amacıyla Ahmet Yesevi'nin yazmış olduğu tasavvufi şiirlerdir.

Bismillah deyip beyan ederek hikmet söyleyip
Taleb edenlere inci, cevher saçtım ben işte.
Riyazeti sıkı çekip, kanlar yutup
'İkinci defter\' sözlerini açtım ben işte.

Sözü söyledim, her kim olsa cemale talip
Canı cana bağlayıp, damarı ekleyip,
Garip, yetim, fakirlerin gönlünü okşayıp
Gönlü kırık olmayan kişilerden kaçtım ben işte.

Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol
Öyle mazlum yolda kalsa, yoldaşı ol
Mahşer günü dergahına yakın ol
Ben-benlik güden kişilerden kaçtım ben işte.

.....

Ümmet olsan, gariplere uyar ol
Ayat ve hadisi her kim dese, duyar ol
Rızık, nasip her ne verse, tok gözlü ol
Tok gözlü olup şevk şarabını içtim ben işte.

- **DEME**
- Alevi tarikatıyla ilgili temaları işleyen şiirlerdir. Alevi ve Şii Şairlerin kendi düşüncelerini dile getirdikleri şiirlerdir.
- Bu şiirler Alevî tekkelerinde, tören sırasında sazla terennüm edilir.
- Hecenin 8'li ölçüsü kullanılır.
- 3 veya 5 dörtlükten oluşabilir.

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır naçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Çıkalım meydan yerine
Erelim Ali sırrına
Can ü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Âşıklar kara baht(ı) olur
Hakk'ın katında kutl'olur
Muhabbet baldan tatl'olur
Yiyemezsin demedim mi

Pir Sultan Abdal Şahımız
Hakk'a ulaşır rahımız
On İk'imam katarımız
Uyamazsın demedim mi

(Pir Sultan Abdal)

TEKKE EDEBİYATI SANATÇILARI

- **YUNUS EMRE 1249–1322)**
- Eskişehir’de doğup öldüğü söylenir.
- Dini tasavvufi halk şiiri şairidir. Mutasavvıf bir şairdir.
- Medrese öğrenimi görmüş, felsefe, tefsir, vb. bilgilerle donanmış; Yunan ve Doğu mitolojisini iyi kavramıştır.
- Mevlana Celaleddin Rumi’nin yapıtlarını okumuştur.
- Halkın yaşamını, istemlerini, tasavvuf düşüncesini, halkın anlayabileceği bir dille şiirleştirmiştir.
- Şiirleri tasavvuf düşüncesinin özüyle oluşmuştur.
- İnsan sevgisi çok yüksektir.

- Şiirlerini hece ölçüsü ve dörtlüklerle kurmuştur. (genellikle)
- Hayatı efsanelerle örülmüştür.
- Dili sadedir. Halk dilinin deyiş özellikleri görülür. Söyleyişinde yalınlık, içtenlik, doğallık görülür.
- Şiirlerinde “Allah aşkı, insan sevgisi, ölüm, varlık-yokluk vb.” kavramları işler.
- Şiirlerinde coşkunun bir lirizm vardır. Lirik bir şairdir.
- Şiirlerinde hem aruz hem de hece vezni kullanılmıştır.
- İşlediği konular yönüyle evrenseldir. Her sınıfı, ırkı; her dini sınırsız bir hoşgörülle kucaklar.
- **Eserleri:**Divan, Risaletün Nushiye (Öğütler Kitabı -Mesnevi)

• MEVLÂNÂNA CELALEDDİN-İ RÛMÎ

- Eserlerini Farsça yazdığı için Türk Edebiyat'ının herhangi bir bölümüne dâhil edemediğimiz, Mevlana (Celalettin-i Rumi) Anadolu'da yetişen mutasavvıf şair ve düşünürlerin en büyük iki isimlerinden biridir. (Diğeri Yunus Emre) Mevlevi tarikatının rehberidir. (Kurucusu değildir; çünkü tarikat, oğlu Sultan Veled tarafından kurulmuştur.) Mevlana'nın beş eseri vardır:
- **1) Mesnevi** : Dini tasavvufi ve ahlâki yanı ağır basan didaktik bir eserdir. (6 cilt, 25618 beyit) Mesnevi'de işlenen konuların çoğu öğüt vermek amacı güder. Konuların işlenişinde hikâye ve fabllarla konuyu açıklama, örnekleme, verilmek istenen düşünceyi pekiştirme yolu izlenir ve her hikâye bir öğütle bitirilir. Farsça yazılmıştır.

- **2)Divan-ı Kebir :** Eserde tasavvufi aşk işlenir.
- **3)Fîhî Ma Fîh:** Mevlâna'nın sohbetleri sırasında, başta tasavvuf olmak üzere din, ahlâk, felsefe ile ilgili görüşlerini anlattığı; dünya, insan ve şiir anlayışını söz konusu ettiği konuşmalarından meydana gelir.
- **4)Mecâlis-i Seb'a:** Mevlâna'nın yedi vaazının bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiştir.
- **5) Mektûbat: Dönemin** Selçuklu devleti ileri gelenlerine, dönemin devlet adamlarına, dostlarına yazdığı 145 mektubun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

- **SULTAN VELED (1226-1312)**

- Mevlana'nın oğludur. Dini-tasavvufi konulara ağırlık vermekle birlikte biçim olarak Divan tarzı şiirleri Anadolu'da ilk yazan odur. Yalnız, şiirlerinin çoğu Farsçadır. Türkçe birkaç gazeli ve mesnevi biçimli birkaç parçası vardır. Farsça eserlerinden bazılarının sonuna Türkçe bölümler eklenmiştir. Selçuk Şehnamesi adlı bir eseri olduğu bilinir, ancak bu eser ele geçmemiştir. Eserleri:

- **İbtidânâme:** Mevlâna'nın ve onunla ilişkileri olan kişilerin yaşamlarına ait bilgiler içerir.

- **Rebâbnâme :** Mesnevidir.

- **İntihânâme :** Mesnevidir.

- **Maarif :** Mevlâna'nın sözlerinin açıklanması yanı sıra kendi özelliklerini ve dönemine ait olayları anlatır.

- **HACI BAYRAM VELİ (1352- 1430)**
- Bayramilik tarikatını kurmuştur.
- Dini tasavvufi halk şiiri şairidir. Mutasavvıf bir şairdir.
- Şiirlerini Türkçe yazmıştır. Hece ölçüsüyle söylediği manzum “**Nutuk**”u önemlidir. Şiirlerinde Yunus Emre’nin söyleyiş özelliği görülür.

- **HACI BEKTAŞ-I VELİ (1209–1270) :**
- 13.yy'da yaşamıştır, Türkistan'ın Nişabur Şehrinde doğmuştur. Ahmet Yesevi'nin isteğiyle Anadolu'ya gelmiştir. Bilinen en önemli eseri "Makâlât"tır. Bektaşilik tarikatının kurucusudur.
- **Makâlât :** Sohbetler sözler anlamına gelir. Hz Âdem'in yaratılışı, Şeytan ve Şeytani işler, Allah'ın birliği gibi konuları ele almıştır. Arapça yazılan bu eserin aslı elde bulunmadığı gibi Hacı Bektaş'ın kaleminden çıktığı da tarihi açıdan henüz kesin değildir.
- **Velâyetnâme :** Eserde Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşamı ile ilgili menkıbeler anlatılmaktadır.

- **GÜLŞEHRİ: (1250 ? – 1335 ?)**
- *Mutasavvıf Şairdir.
- *Türkçenin Anadolu'da bir kültür dili olması için çaba harcamıştır. Türkçeyi kaba ve kötü kullananları eleştirir.
- *13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyılın ilk yarısında Kırşehir'de yaşadığı, mantık, matematik, fıkıh ve tefsirle uğraştığı anlaşılmaktadır.
- * Kabri Nevşehir'in Gülşehir İlçesindedir.
- *Yapıtları: Gülşehri'nin en önemli yapıtı Ferideddin Attar'ın aynı adlı yapıtını temel alarak yazdığı ve **Gülşenname** olarak da bilinen **Mantiku't-Tayr**'dır. (Kuşların konuşması anlamına gelir.) Bu eser, tasavvufi, öğretici bir eserdir. Manzum ve mensur özellik gösteren alegorik bir eserdir. Çeviriden çok yeniden yazılmış bir yapıt olma özelliği gösterir.
- **Felekname** (İslâm felsefesindeki başlangıç ve son konusunu işler. Farsça mesnevi)
- Keramet-ı Ahi Evran (Türkçe mesnevi), Aruz Risalesi, Kudûri Tercümesi

- **AHMED FAKÎH:**
- En ünlü eseri **Çarhnâme**dir. 100 beyitlik bir kasidedir. Eser tasavvuf konusunda öğretici bilgiler içerir. Dünyanın faniliğinden bahseden, günahtan kaçınmayı öğütleyen Çarhnâme, halk için yazılmış dini-ahlâki bir eserdir.

- **EŐREFOĐLU RUMİ(? -1409):**
- 15.yy. tasavvuf Őairlerindendir. Hacı Bayram Veli'ye derviş ve damat olmuŐtur. Yunus Emre'nin izinde yürümüŐ, hem aruz hem heceyle Şiirler yazmıştır. Bir divanda topladığı Şiirlerinde tasavvuf ilkelerini yaymaya çalıŐmıŐtır.

- **KAYGUSUZ ABDAL (1397- ?)**
- * Kimi Şiirlerinde Sarayi mahlasını kullanmıŐtır.
- * Dini tasavvufi halk Şiiri Şairidir.
- * BektaŐidir. BektaŐi tarikatini Mısır'da yaymıŐtır. Alevi- BektaŐi halk tasavvuf Şiirinin kuruluŐunun önünü açmıŐtır.
- * Hece ölçüsünü de aruz ölçüsünü de kullanmıŐtır.
- * Şiirlerinde Bektaşilik ilkelerini ve Tasavvufi düşünceyi işlemiştir.
- *Çoğu Şiirinde mizahla yergi karıŐımı bir hava vardır.
- * Kaba sofuluğu üstü kapalı söyleyiŐlerle alaya almıŐ ve **ŐATHİYYE** türünün gelişmesinde etkili olmuŐtur.
- *Hece ölçüsüyle nefesler yazmıştır. Ama derlenmemiŐtir.

- * Folklorumuzdan tekerlemelerden yararlanmışır. Dili halkın anlayabileceği yalın bir Türkçedir. Bektaşı kavramlarını da kullanmışır.
- **Eserleri:**
- **Şiirleri:**
- Kaygusuz Abdal **Divanı** (aruz ölçęđiyle yazdığı şiirler)
- **Yaşnâme:** Hece ölçüsüyle yazdığı dörtlüklerdir.)
- **Dolapnâme:** (Aruz ölçęđiyle ve mesnevi biçimiyle yazılmışır.)
- **Gevhernâme:**(Aruz ölçüsü ile yazılmış mesnevi biçimiyle yazılmışır.)
- Nesirleri: **Risale-i Baba Kaygusuz, Kitab- Mığlate, Kitâb-i Dil-Gûşâ ve Budalaname** (Meşhur bir yapıtıdır. Tasavvuf düşüncesiyel Allah yoluna giren Abdalların kitabıdır. 5 bölüm olarak yazılmışır.)